

М. 20/101
НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА „ПРОСВІТИ“ Ч. 7.

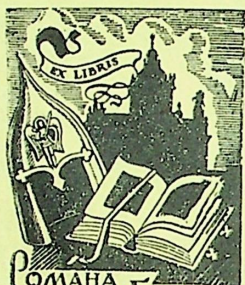
Тарас Шевченко

(В роковини смерти.)

ЛЬВІВ, 1921.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“.

РОМАНА
ГЕНИКА
БЕРЕЗОВСЬКОГО

Михайло Галушчинський.

I.

Найважливіші дати з життя Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко приходить на світ 9. марта 1814 в селі Моринцях, звенигородського повіту, на Київщині. Його батьки крпаки дідича Енгельгардта. 1823 р. умирає Тарасови матір, 1825 полишається він круглим сиротою, бо умер йому батько.

В 8. році життя поступає на науку до дядя Бугорського. Учиться читати й рахувати і має велику охоту до малярства. Змінює часто своїх учителів, бо вони знущаються над сиротою. Стає навіть за пастуха до свиней. В п'ятнадцятому році життя мусять йти в крпацьку службу. З кухарського помічника у Дмитренка, завідателя Енгельгардта, переходить на покозового козачка у самого дідича. Останній зауважує у Тарасови хист до малярства і хоче в нього мати власного маляря. В часі одної з поїздок до Вільни й Варшави віддає Енгельгардт Шевченка на науку до маляря. 1831 р. переводить його у Петербург. Тут познайомлюється Шевченко з своїми земляками і при їх допомозі виходить на волю 22. квітня 1838 р.

Яко свобідна людина стає учеником академії мистецтв в Петербурзі і вже в 1840 р. друкує свого „Кобзаря“. Сею книжечкою добуває собі відразу імя відомого поета. 1841 р. видає велику історичну поему „Гайдамаки“. З Петербурга два рази відвідує Україну (1843 і 1845). За останнім своїм побутом має полишитися професором малярства в Києві, а передтим відбутти подорож до Італії. Але в році 1847 дня 5. квітня арештують Шевченка за написання політичних поем і за приналежність до Кирило - Методієв-

ського Брацтва і вивозять до Петро-Павловської кріпости в Петербурзі. Вже 30. мая 1847 приходить на Шевченка засуд, виданий адміністраційним порядком без суду. На підставі засуду призначено його до одного з карних баталіонів без права вислуги на необмежений час і заборонено йому писати і на виразний приказ царя малювати. Перевезено його зараз до Оренбурга, а 8. червня 1847 до Орська. Між 1848—1849 р. бере яко рисівник участь в експедиції задля розслідів над Аральським озером. Наслідком донесення, що Шевченко мимо заказу рисує, загострено йому кару і призначено до відлюдної Новопетровської кріпости над Каспійським морем, де він пробуває до свого увільнення, себто до 2. мая 1857 р. Маючи 43 роки, виходить Шевченко із десятилітнього страшного заслання зломаним старцем, з початками ріжних хоріб, котрі стали причиною його швидко смерти.

Яко місце постійного побуту визначено йому Петербург. Щойно 1859 р. дозволено Шевченкові поїхати на Україну, але наслідком доносу він мусть зараз повертати на північ. Носяться з плянами подружитися, купити собі шматок землі на Україні й там осісти. Пляни не здійснюються. Здоровля щораз більше недомагає. 10. марта 1861 р. розходить ся по всій Україні вістка про передчасну смерть всета.

II.

Твори Тараса Шевченка.

а) Важніші твори до заслання.

1838. Причинна. На вічну память Котляревському.
 1839. Катерина. Іван Підкова. Тополя. Перебендя. До Основяненка. Тарасова ніч. Думи мої, думи мої.
 1841. Гайдамаки. Черниця Маряна. Утоплена.
 1842. Н. Маркевичу.
 1843. Гамалія. Розрита могила.
 1844. Чигирин. Сова. Сон. Хустина. Н. В. Гоголю.
 1845. „Бретик“ або „Іван Гус“. Невольник. Великий льох. Суботів. Наймичка. Кавказ. Посланіє. Холодний яр. Псалмп Давидові. Три літа. Заповіт.

1846. Лілея. Русалка.

1847. Відьма.

б) Твори написані в Петро-Павловській кріпости.

В маю 1847. Ой одна я, одна. За байраком байрак. Мені однаково. "Не кидай матері!" казали. Каліна. Три шляхи. Н. І. Костомарову. Вечір. Не спалося. Пустка. В неволі тяжко. Чи ми ще зійдемося знову. Понад полем іде.

в) На заслання.

1. В Орській кріпости.

1847. Княжна. Мені тринадцятий минало. Сон. (Гори мої високі!) Іржавець. Н. Н. Ляхам. Чернець. Хустина. (Чи то на те божа воля). А. О. Козачковському. Москалева криниця (І. ред.) думки.

1848. Варнак, Царі і думки.

2. Над Аралом.

1848. Титарівна. П. С. Г. З. Марина. Сичі. Пророк. Між скелями, неваче злодій. Швачка. У неділеньку у святую. Чума. На Різдво і думки.

1849. Сотник. Мати покритка. Хіба самому написати, і думки.

3. В Оренбурзі.

1849. Ми в осени таки похожі.

1850. Лічу в неволі. Петрусь. Мені здається. Якби ви знали, паничі. Буває в неволі, і думки.

г) Після звільнення з заслання.

1. В Новонетровській форті.

1857. Москалева Криниця (II. ред.)

2. Нижній Новгород.

1857. Неофіти. Юродивий.

1858. Доля. Муза. Слава.

3. В Петербурзі.

1858. Сон (На панцині пшеницю жала). Я не здужаю.

1859. Марку Вовку. Н. Н. Подраженіє XI. псалму. Подраженіє Ісаїї, глава XXXV.

4. На Україні.

1859. Пісня. Сестрі і думки.

5. В Петербурзі.

1859. Во Юдеї, во дні онї, Марія. Подражаніє Езекиїлю. Осїї глава XIV.

1860. Молитви. Плач Ярославни. Гими чернецькі. Ликері. Саул. Н. Т.

1861. Чи не покинуть нам, небого.

Драма.

Назар Стодоли.

По московськи.

а) Поєми: Слепа, Безталанний.

б) Драма: Нжкита Гайдай.

в) Повісти: Наймичка. Безчасвий. Варнак. Капитавша. Музика. Клягиня. Близнюки.

г) Автобіографічні: Художник. Дневник.

III.

Шевченко — всенародній пророк.

Одні з найвищих ступнів людського єднання — це хвилини, коли члени одного народу збираються в цілі відсвяткування памятних рокових днів, котрі становлять граничні або кутові камені в розвитку народу. Таку хвилину переживаємо й ми сьогодні, коли сходимося для зложення нашої пшави, висказання нашого захоплення, віддання нашої вдячності для найбільшого громадянина нашого народу, для поета українського люду Тараса Шевченка. Дивне воно, — а однаке таке звичайне, — що імя одного чоловіка, якого знає мало що не кожда дитина, має цю притягаючу силу мимо того, що літа вже минули, від коли він розпрощався з цим світом. Та не тільки ця притягаюча сила дивує нас. Дивує нас ще й ця обставина, що рік річно обходимо в більшому або меншому гурті це рокове свято і воно для нас вічно нове, дає нам щось свіже, піднімає нас на

духові, кріпить нас, воскрешає у нас нові заміри, утверджує нас у виборі доріг нашого розвитку й поступу. Ба що більше. Ми свідками того, як ті рокові свята стають щораз більше величними, як у того рода святах беруть участь щораз ширші круги. Ще який десяток літ тому — лише вибрана горстка українського громадянства могла уважати себе одним поклонником великого чоловіка, а сьогодні круги поклонників Шевченка зросли до таких розмірів, що з повним правом можна сказати, що Шевченко став всенароднім пророком, пророком найширших мас українського народу.

Хтось мігби сказати, що це лише так штучно викликана потреба святкування пам'яті Шевченка. На те єсть одна відповідь. Колиб це штучно діялося, так тоді можнаби втворити серед загалу громадянства почитання якого небудь иншого більш або менш заслуженого чоловіка. А преці ніхто того не пробує, ні не робить, бо знає, що такі проби засуджені відразу на невдачу. З Шевченком річ мається инакше. До нього горнуться самі маси, самі обходять його свято, самі стають в ряди його поклонників. Видко, що він уміє заговорити до них, видко, що в його творах відбивається все те, що спочиває десь там на дні нашої свідомости, а він видвигає це на ясний світ і показує ваглядно, як він розуміє життя, як він розуміє уложення людських відносин.

Уміти це зробити, уміти вирвати нечає із наших уст слова, з наших голов думки, з наших сердець почування, уміти проговорити від імени й найблищих собі і від імени цілого народу, уміти показати на далеку мету образи бажаної будучности — в цьому лежить та геніяльна влада небагатьох одиниць, до яких належить також Шевченко. На почесну назву генія — людини, яка випереджує своїх сучасників і найбільше розумних поміж ними на цілі десятки літ, не доводиться заслужити багатьом, а тільки вибранцям долі. Инше питання, чи тим вибранцям долі ліпше від сього, що їм припав в уділї такий великий, безсмертний дар. Бо звичайно водиться таке, що дасть та химерна доля безсмертну славу, дасть розголос по світові, але не дасть внутрішнього задоволення, не дасть спокою духа, не дасть того зви-

чайного земного щастя. І тоді приходиться вибранцеві долі з розпучкою кликати :

„Доле, де ти? доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Воже,
То дай злої, злої!“

А прецінь ми нині прислухуючися до цього голосу розпучки молоді, бо трийцятьоднолітньої людини радіємо і тішимося, що нам судилося мати таку людину. Хоч вона терпіла, хоч душа її кривавилася тяжким безмежним болем, то все таки ми раді і вдячні долі, що вона не допустила до цього, щоби молодий кріпак, яким був Т. Шевченко на протязі своїх перших двадцять чотирох літ життя, не загинув марно, як зовсім певно загинуло, або й тепер загибає більша скількість подібних йому дітей, дітей найбільше убогих верств. Може й Шевченкові було би ліпше, якби він не зазнав на собі отсеї переміни долі, може на його душі булоб далеко спокійніше, якби він зостав таким, яким полишилися мільйони його братів і сестер; та не булоби ліпше для нас, не булоби ліпше для українського народу, якому, по словам одного російського ученого, дав Шевченко право на самостійність, право на те, щоби стати в ряди інших культурних народів.

IV.

Шевченко — речник самоозначення народів.

Тяжка доля судилася українському народови. Положений на самому сході Європи, в її найбагатшій околиці, ослаблений і розбиваний дикими монгольськими племенами із Азії, не міг найти для себе часу, потрібного для повного сполучення усіх своїх сил, потрібних для створення держави, подібної до держав сусідніх народів, головно російського й польського. Тому не завдати українському народови низьку культуру, низькість духа, навпаки подивляти його інтелігенцію, велику моральну силу, що він в таких страшних відносинах не тільки остав досі в живих, але цілим рядом актів і чинів на протязі

свого історичного існування заявляв непохитну волю зорганізувати власну, демократичну державу, що моглаб служити взором для інших народів. Якби на місці українського народу найшовся котрийнебудь инший народ, то хто знав, чи бувби й спромігся на стільки відпорної, а zarazом творчої енергії, на скільки здобувся український народ. Нерозважна політика сусідних держав, російської і польської, супроти змагань українського народу, яка веліла користати їм із кождочасної його немочі, побивала нас тяжко, але не причинилася нічим до скріплення сили цих держав. Хвиливо могли вони може й похвалитися успіхами, але ці успіхи були побудовані на дуже хитких підставах. Польська держава відчувала це вже від половини 17-го століття, а саме від часу повстання Богдана Хмельницького. Не минуло від того часу півтора сотки літ, а запнута за короткозору політику була страшна, бо містилася у втраті незалежності власної держави. Що того рода політика, політика шовінізму, крайньої нетерпимости до другої народности, може хвиливо розбурхати ум, може навіть надати заборчій державі всі знаки й риси позірної сили, поучили нас події з останньої великої світової війни. Ми також самі були і є свідками, як розліталися і розлітаються великі державні колосьи головню тому, що побудовані на людській кривді, на неправді, на гнобленню инших народів, щоби вдоволити пануванню лише деяких кругів, кругів капіталістичних, які збивають в своїх руках велику грошеву силу, збивають її використанням праці рук широких мас. Вони продумують над такими способами витворення суспільного ладу, де горетка багатих удержувалаби в послуху, в гнеті цілі маси свого й чужого працюючого люду. Та найбільше болюче при тім, що вони прикрашують свою злочинну роботу приманчивими вівісками, що заманюють очі короткозорих людей, неначе це діється в імя добра Вітчизни й Народу. Історія Росії, історія Німеччини, історія многоязичної, але крайню ледачої Австрії повинні бути осторогою для всіх тих, що бажають дійсного, справдешнього добра своїй вітчизні й своїому народові.

Тому не дивниця, що найсвітліші ум в теперішній війні, а головню всі поступові сторонництва,

поставили як найважливіші домагання — ідеал самоозначення народів у їх етнографічних границях. Мимо того, що цей ідеал нині загально признаний, що в його імя велася і ще ведеться стся велика війна, мимо того, що всі події вказують, що иншим способом не дійдемо до поладнання помотаного національного питання, мимо того, що доля всяких заборчих і імперіялістичних держав в рішучо запечатана, і вони швидше чи пізніше — мусять розлетітисся, мимо того, що всі божі й людські права промовляють за тим, що це однією можливою розвязкою страшного положення, в яке попало людство. всеж такн ми в свідками сумних фактів, де навіть найбільше поступові стороництва деклямують на устах прекрасно про самоозначення народів, признають те право без всяких застережень для себе і свого народу, не хочуть його признати тільки иншим народам, що побиті наслідками довговікової неволі і довголітньої війни не могли відразу стати сільно і певно на своїх ногах.

Ми кажемо, що світлі уми теперішньої хвиливи — станули ясно й недвозначно за самоозначенням народів. Який же мусять бути наш подив для геніяльності Шевченка, коли подумаємо над тим, що цей ідеал яснів вже йому і був провідною думкою його і основним мотивом в упорядкуванню будучих відноси між людьми.

Думка про самоозначення народів скристалізувалася в гелсі нашого генія при складанню уставу тайного товариства Кирило-Методіївського Братства. Йому увиджалася велика славянська федерація, — такби сказати Сполучені славянські Держави, деб „усі Славяне стали добрими братами і синами совца правди“, де кождий славянський нарід мавби свою цовну незалежність, свою суверенність в своїх етнографічних границях. І згадки й мови не має там про яке небудь, хотяйби найменше повеволення одного народу иншим. Всі мають стати рівними й вольними, для всіх однакові права на життя, на новий, незалежний суспільний, політичний і національний розвиток.

V.

Шевченко — поет революції.

Вже в тих часах Шевченко знав, що кожда правова держава мусить бути наскрізь і широко демократична, як хоче сповнити всі свої завдання супроти всіх громадян. Не упривилеювані верстви, не горсточка панів, магнатів, не царські чи інші правительства пануючих дадуть щастя широким масам народу. Це може статися тільки під умовою передання влади народови, під умовою покликання цілого народу до творення ладу для себе.

Але Шевченко знав добре, що навіть ангельські язики не переконають посідаючої класи та сучасні уряди як їх оборонців і покровителів, зречтись самим на користь поневолевих людей своїх привилеїв, зречтись властї, уживання солодощів важиви, панування. Щоб це зробити, треба бути людиною в повному того слова значінню, треба серцем жити, треба серцем відчувати тяжке положення працюючих і треба людей любити. Годі одначе шукати віжвости великої у тих, що їх одинокою цілю „застукати сердешну волю“, послати на смерть „муштрованих людей“ до боротьби „за кражу“. Вони на все готові. Вони для догодження своїм забаганкам пролляк стільки сльоз і крови, що

„напоїть всіх імператорів би стало,
з дітьми і внуками, втопять
в сльозах удових“.

І тих сльоз „дівочих“, „матерніх“ і „бать-
[ківських, старих, кривавих, —
не ріки, море розлилось,
огненне море!...“

А коли лагідним і добрим способом не можна перевести зміни пануючого ладу, так бачить Шевченко тільки один спосіб, це спосіб безумовної боротьби, боротьби, яка аж тоді може снівчатися, коли увінчається повним успіхом.

„Боже“, каже він,
„дай жити, серцем жити
і людей любити,
а коли ні, то проклинать
і світ запалити!“

Так, запалити світ, підпалити ледачий, спорохнявілий устрій, який не вмів дати всім людям прав на життя, прав, які ті люде одержали з хвилиною свого приходу на землю. Ті слова „світ запалити“ розкривають перед нами величну статтю жершого великого українського справдешнього революціонера — Шевченка, який обнімає своїм умом усіх людей без різниці, усіх тих, що пробувають в неволі, гнеті і рабстві.

Та революційна думка вється червоною ниткою крізь всі твори Шевченка. Правда й воля, рівне право для усіх, скасування кайдан кріпацтва, „обчевлена земля“, на котрій

„врага не буде, супостата,
а буде син і буде мати,
і будуть люде на землі“.

Україна „без холопа і пана“, деби „не осталося сліду панського“, деби у селах і містах веселих були лише „веселі люде“, де „булаб сестра і бувби брат“ — ось, кличі Шевченка.

Його віра в панування правди — така щира, така безмежна, що ми читаючи його твори, вслухуючися у ту пророчу мову, самі набираємо її в такій скількості, що не можемо втратити її навіть в найстрашніших відносинах.

Все це не приходить одначе без труду й без праці. Тому то й впливом цього являються заклики до боротьби.

„Вставайте,
кайдани порвіте,
і вражою злою кровю
волю окропіте!“
„Боріте, поборете!
Вам Бог помагає;
за вас сила, за вас воля
і правда святая!“

Повстають і в нашого поета сумніви, „чи настане великий час небесної кари?“ Всеж таки запорукою для нього є всі ті борці за правду й волю, які знаходяться у кожного народу і своїми жертвами, подвигами, терпіннями і смертю дають доказ, що є ще на

світі люде, благородні й високо ідейві, яких одини-
чим бажанням є

„розкуватись, одностайне,
односердне стати
за євангеліє правди,
за темнії люде“.

Щоби таких відважних борців зеднати як най-
більше, щоби викресати у них огонь завзяття, не
уступити навіть серед найтяжчих переслідувань, ма-
лює Шевченко яскравими красками страшні відно-
сини на Україні. Не могучи нераз з огляду на цар-
ську цензуру говорити всюди про Україну, зображує
він нам будь часи римського цісарства і страшних
переслідувань християнства, будь переносить нас
в сторони далекі від України. Та із кожного образу,
з кожного речення, з кожного слова видко, що поет
не має на думці ні старинного Риму, ні інших зе-
мель, але тільки сучасну Україну під безоглядним
царським пануванням.

VI.

Шевченко - апостол правди, волі й науки.

У своїх поемах про страшне положення людей на
Україні не помиляє він ні одної подробиці. Є там усе,
починаючи від обмеження особистої волі — до край-
нього безчестення людської гідности, від програвання
хрещених людей в карти — до торгування людською
кровю. А над усе змалював він так яскраво, так крі-
ваво, так о пімсту до неба кличучо жіночу недолю,
що, здається, ціле світове письменство не має такого
гарячого, такого правдивого, такого щиро перекона-
ного заступника жіночої неволі, яким є Шевченко.
І ми певні, що колиби навіть українське письменство
видало ще сильнішого гевія, як Шевченко, то Шев-
ченко на віки зостаєся одним героєм і борцем за
жіночу честь і жіночу повагу.

І не диво, що сильні мира цього трухліли на
голос Шевченкової революційної пісні. Не диво, що
стералися всіма крвожадними й варварськими спо-
собами зробити його нешкідливим. Кров у жилах

стягається від жаху, коли подумаємо, як цю геніальну одиницю убярають царські опричники в салдатську шинелю, висилають в страшні-самотні кіргізьські степи, здалека від всякої людської культури, не роблячи навіть надії, чи коли ці муки покінчатся. А щоби не дати йому навіть можності на самоті — для себе самого — зложити яку небудь пісню для облекшена терпінь, щоби засудити багату Шевченкову душу на духову смерть, забороняють йому писати й малювати. Ми сьогодні ї збагнути не в силі, яку величезну страту спричинило це в нашому письменстві. Та мимо цих страшних заборон, мимо такої жорстокої кари — Шевченко таки осягнув своє. Його слідами пішли численні поступові круги громадянства, його думки прийняли серед свідомих Українців, а навіть і Москалів, і царський уряд мусів бодай частинно перед ним капітулювати, касуючи в 1861 р. кріпацтво, створюючи тим передумову правильного розвитку нашого народу.

Страшні муки терпів Шевченко. Чорні думки находили на його душу. Нераз бажалося йому покінчити з своїм нещасним життям, та силу видержати це все, давало йому переконання й віра у святість справи, яку заступав. Надія ратувала його від божевілля,

„може ще я подивлюся
на мою Україну“,

і на Дніпро, якому рівного нема на всім світі. Бо

„якже його у неволі
жити без надії?
Навчіть мене люде добрі,
а то одурію“.

І тут бачимо, як Україна з її минулим і теперішнім — в тим найбільшим добром, в яким хоче він бачити здійсненими всі свої наміри, бажання, думки та ідеали. Він любить Україну високою, неземською любовю, в імя України ворогує з її гнобителями, цілою своєю гарячою істотою заступається за свою вітчизну зневажену й потоптану. Ії будучим він трі-
возить свою душу.

„Мені однаково, чи буду
я жить в Україні, чи ні,
чи хто згадає, чи забуде
мене в свігу на чужині —
однаковісінько мені!

— — — — —
Та не однаково мені,
як Україну заїї люде
присплять лукаві і в огні
її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!“

До цієї любови України, гарячої, палкої завзиває
він усіх, завзиває в імя того люду, який її замешкує,
а якому так потреба щасливої долі, щасливого, гар-
ного життя, на яке заслужив собі своїм терпінням.

І тут гарячі бажання вириваються з грудей Шев-
ченка підносити освіту й знання народу, щоби він
цілою лавою став як найскорше сам в своїй обороні.

Бажання Шевченка здійснилися. Народ повстав.
Ще не всюди здійснилися мрії і бажання народу. Та
народ ще найде силу в собі постояти за свої права.

Не даром він молився так гарячо:

„Робочим головам, рукам
на сій окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

— — — — —
Трудищим людям, всеблагий,
на їх окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

— — — — —
А добро зжудущим рукам
і покажи і поможи,
святую силу низпошли!

— — — — —
А всім пам вкупі на землі
единомисліє подай,
і братолюбів пошли!“

А коли це станеться, так пророкує поет всім
поганим затіям, всім гнобителям, всім — по теперіш-
ньому зовучи — капіталістично імперіялістичним за-
баганкам близький кінець!

„Минуть,
 уже по трохи і минають,
 дні беззаконія і зла;
 а львчища того не знають,
 ростуть собі, як та лоза,
 у темнім лузі, уповають
 на корінь свій, уже гвильй,
 уже червивий і малий
 і худосилйй. Вітер з поля
 дихне, погне і полама.
 і ваша злая своєволя
 сама скупається, сама
 в своїй-же крові. Плач великий,

— — — — —
 почують люде, і той плач
 нікчемний, довгий і поганйй,
 межи людьми во притчу стане —“
 імперіялістичний „оттой плач.“

VII.

Шевченко і завдання хвилі.

Шевченко відчув і змалював геніяльно це все,
 що ми переживаємо, з чим боремося і за що стаємо
 сьогодні в карпі ряді.

Нам і не здавалося ніколи, що ще прийдуть для
 нас хвилини одчаю, розпуки, які загрожували би пов-
 ною утратою надії, що цілий великий народ буде
 кликати враз із своїм найбільшим громадянином

„Якже його у неволі
 жити без надії?
 Навчіть мене, люде добрі,
 а то одурію!“

Такий душевний стан поета вповні оправданйй,
 бо кождий, „що дивиться на людей душею“, чие
 „серце люде полюбило і в людах кохалось“. кому „за
 людей сором“, аж „серце болить“, коли на світі

„той мурує, той руйнує
 той неситим оком

за країї світа зазирає,
чи нема країни,
щоб загарбать“,

коли „криві полито людської і без ножа“, коли
„скрізь неправда, де не гляву“, коли „тепер не втік
би навіть син Марії“, коли

„нема семі немає хати,
немає брата, ні сестри,
щоб незаплакані ходили,
не катувалися в тюрмі,
або в далекій стороні“,

тоді кождвій мусить мати хвилини, коли вприваються
слова, що

„пекло йому на сім світі“.

А коли до того образу додамо, що

„на всій Україні
високі могили —
вачинені нашим благородним трупом,
начинені туго“,

коли погадаємо на страшного косаря, що

„понад полем іде,
не покоси кладе,
не покоси кладе — гори:“

що аж

„стогне земля, стогне море,
стогне та гуде“,

коли

„од Конашевича і досі
пожар не гасне, люде мруть,
конають в тюрмах“.

то таки хочеться на весь голос кликнути:

„Люде, люде!
Колиж то з вас буде
того добра?“

А мймо того хоч

„серце... болить,
болить і плаче, і не смить,
мов ненагодоване дитя“,
то воно таки „жде чогось...“

Сама тепер переживаємо величній Заповіт нашого Тараса, здійснюємо наші задушевні бажання, наш національний гимн „душу тіло ми положим“. Се наш бажаний, великий, слухний час, що ми його виблагали у небес своєю цілою істотою. До того слухного часу приготувилася уся наша фізична і духовна природа. Ми самі гаряче бажали, щоб

- щоб „хвилю вдать, що слова слуха“,
 „слово вдать, ще в хвилю ту блаженну
 вздоровлює її огнем живущим буха!“
- щоб „пісню вдать палку натхненну,
 що мільйони порива з собою,
 окрилює, веде на путь спасенну“.

Тому нема у нас місця на одчай, на зневіру, на утрату надії, наш спів „повний віри“ не сміє бути „тугою повитий“. Життя йде, розвивається скоро і покинуло давню звичку приймати тільки „завдаток будущини“.

Життя йде.. і твердим, залізним, природним законом жадає не тільки боротьби за поставлений ідеал, але жадає від ставляючого всіх заходів для його сповнення. Життя пірвало зовсім із звичкою передавати ідеали грядучим поколінням, але велить їх самим здійснювати, а грядучі покоління будуть мати свої ідеали. Воно жадає жертв, терпінь, а нам, як що хочемо нашу національну честь заховати, зостає тільки одно, за великим учителем „однодушно її одностайне“ заявити:

„і мені не жаль“... „одбутих“
 ...„похованих“...
 „моїх тяжких кровавих сльоз!“

Піднесений настрої охопить усю українську родину і „прокляті думи“ не будуть вести руйнуючої роботи. Ми чуємо, що нам потреба, щоби

„щезла дикая тривога“,
 а „ясна певність розлилася
 у обновленій душі“

і ця „ясна певність“ не буде покидати нас ні на крок: ні на одну пядь серед найтяжчих хвиль як особистого, так і загального народнього життя.

Тої ясности додасть нам слухність нашої справи:

„За святую правду, волю
розбійник не встане,
не розкує закований
у... кайдани
народ!“

Тим більша слухність і святість нашої справи, що вона така висока, така всеобіймаюча усіх людей, така неложна, така свята, така щиро- й широко демократична, що

„слава здорово кричить
за наші“ діла й „голови“...

Важне тільки, щоби нічим не слямити чистої справи. Хто її слямить, скаже враз із душею із „Великого Льоху“, що каравься

„мабуть за те, що всякому
служила, годила“.

Шевченко жадає від нас, щоб ми із гордо піднесеним чолом заявили за Ним:

„та не продамся, нікому
в найми не наймуся!“,

а за свою чисту справу постоїмо так щиро, так переконано, як та мати в „Неофітах“, що після втрати свого одинокого сина не зневірюється у його діло, і не тільки

...„слова його живії
в живу ю душу приняла“,

але також ділом заявила свою готовість стати до боротьби

„...і на торжища і в чертоги
живого істинного Бога
та слова правди понесла!“

А тоді стане зрозумілим всяке лихо, бо не було б правди, як би не неправда, не було би життя, якби не було боротьби, і тому

„на те й лихо
щоб з тим лихом битись“,

а кайдани на те, щоби їх рвати або й „по троху гризти“, як каже незабутній Тарас.

А в чім лежить отся боротьба, де способи осягнути усі наші сподівання, се ми аж надто достоту знаємо. Бо й недалеко їх шукати. Вонж на наших шляху, що дпшии переходимо біля них, та їх буденщина, їх звичайний сіренький, неприманчивий вигляд не притягає усього загалу, як би належало.

Сеж освіта й знання, сеж несення проміннів культури й просвіти в пайширші верстви, сеж школа й жертвенка овика над нею, сеж всі накликування до широкої правдивої опіки над усіма поневоленими, над жертвами лихоліття, убогими, над дітьми й сиротами, сеж підмога усіх вимог, які ставить до нас життя, се власна відмова собі усього, щоби лише загальна справа не потерпіла, сеж найдальше йдуча ощадність з увагою до всіх потреб для втворення власної продукції й перебрання керми усього господарського життя у власні руки, се безнастанне слідження за всіма вимогами й потребами нашого національного організму й негайна допомога усім тим потребам, се єднання усіх наших фізичних і духовних, матеріяльних і моральних сил для великого ідеалу незалежної, вольної Вітчизни, се створення великого, бажаного державно-творчого духа, се — одним словом — віддання себе як одиниці на послуги громадянства без ніяких застережень і непотрібних компромісів, се одна велика й безпереривна служба се одна велика безпереривна кровна й безкровна жертва нашому Повелителеви, нашому найвищому туземному Панови й Суверенови — Українському Народови!!

Того рода постанова — се найвище відсвятування пам'яті Шевченка. Роблячи її, не будемо розходитися із свята тільки з святочним настроєм, котрий минає безслідно, а нашому великому учителеви вливає із закрівавленого серця кровю писані слова:

Чому її — України „діти в кайданах мовчать?!“,
 бо для нього нема нічого поганьшого на Україні, як
 „дивитись, плакати і мовчати!“

Роблячи ту постанову, ми виконуємо велике діло,

„щоб наша правда не пропала,
 щоб наше слово не вмрало!“

А наш великий учитель, котрий увесь народ
 зробив народом у справжнім значінню того слова-
 воскресне стільки разів для нас, скільки того буде по-
 треба, бо він каже, що

„воскресну її нині, ради їх,
 людей закованих моїх,
 убогих вищих“,
 „І оживу
 і думу вольную на волю
 із домовини визову!“

А...

„тоді, як свята
 на землю правда прилетить“, —

я вона мусить прилетіти, тоді

...незрячі прозрять, а кривії
 ...помаїнують,
 німим отверзуться уста,
 прорветься слово, як вода,
 і дебр-пустиня... —

— — — — —
 прокинеться, і потечуть
 веселі ріки, а озера
 кругом гаями поростуть,
 веселимптаством оживуть.

— — — — —
 А вольнії, широкії,
 скрізь шляхи святії
 простеляться;...

А раби тими шляхами,
без гвалту і крику,
позіходяться до купи,
раді та веселі,
і пустиню — руїну — опанують
веселії села“

вольної незалежної України!

Володимир Радзикович.

„ЗАВЖДИ ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ БУДЕ
КРАЦІЙ, НІЖ ЦАРСЬКА КОРОНА“.

Ось ту смілу думку висловила голосна українська письменниця, Леся Українка, в одній „невольницькій думі“.

Такий терновий вінець, що красою і славою затьмив сотки царських корон, добув собі життям, повним терпінь і посвяти — бездольний кріпак, нещасний салдат - скиталець у сірій шинелі, — найбільший український поет — Тарас Шевченко.

Не ввійшов він із дорогих, вешних, золотом критих палат; в життю не йшов шляхом, встеленим розкошами. Все таки імя його вкрилося невмірущою славою.

„Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце в небі сяє,
Тебе не забудуть“...“

Побачив світло сонця у пущенні, солом'яною стріхою критій хатині бідного кріпака. Все таки поверх пів століття володів цілим українським народом як його провідник у змаганнях і боротьбі, як могутній володар його сердець, керманіч його думок і стремлень. Задивлений як у ясну, промінну зорю у його високу поезію, у ті вічно живі правди, що їх висловив у своїх віршах, український нарід ступає туди, куди веде його Шевченко. Ступає певно і не блудить.

Як у бездонній криниці черпає у його поезії постійно нові сили й нове завзяття і як той бідний невольник з турецької каторги йде тернистим шляхом „на ясні зорі на тихі води“, до повного визволення, на ясну світлу поляну власного державного життя.

І рік річно по всіх просторах українських земель: і там над Дніпром і ген над берегами Чорного моря і тут над Дністром, по обох боках Карпат клоняться його пам'яті, а його імя окружив славом почеси її пошани.

І ся почесть і ся пошана цілого великого народу, сей терновий вінець,—се одинока нагорода за ряд його терпінь і житте його повне посвяти для ближніх і для народу. А безмірні були його терпіння, і велика його посвата. В кого не було долі змалку, не буде до останку — говорить народня наша приповідка. Про кого, як про кого, а про Шевченка правду вона говорить. Родився він дня 9. марця 1814 р. в селі Мориндах у Київщині, а спомини діточих літ вижуться із селом Кирилівкою, куди переселилися його родичі. Доки жила ще Тарасова мати, може довелось йому пережити кілька яєних, сонішних хвилини. „От стоїть — згадує поет у пізнішому своїмому віку — передімною наша бідна, стара, біла хата з потемнілою солом'яною стріхою і чорним димарем, а біля хати на причілку яблінка з червоними яблочками, а довкола неї цвітник, любимець моєї незабутньої сестри... Біля воріт стоїть стара, розложиста верба з зісохлим верхом, а за вербою клуня, а довкола неї стоги жита, пшениці і всякого збіжжя, а за клунею по косогору піїде вже сад... густий, темний, тихий, ...що другого такого на світі нема. А за садом левада, за левадою долина, а в долині потічок ледви журчить; верби та калина оточили його. В отсім куточку, під навислими лопухами купається білявий хлопчик; викупавшись перебігає він через долину та через леваду, вбігає в тиnistий сад, падає під першою грушею або яблонею і засипляє здоровим безжурним сном“. Так щож? Вже сі перші хвилини діточої безжурности затроїла лиха доля, злидні нещасного кріпацького, панщизняного лихоліття. Вже тоді поет, як сам говорить, бачив пекло на сім світі“.

Там неволя, робота тяжкая,
Там ніколи і помолитись не дають,
Там матір бідную мою
Ще молодую у могилу
Нужда та праця повалила“.

Враз зі смертю матері — Шевченкови було тоді дев'ять літ — починається довгий ланцюг терпінь, злуцань і понижень, що кривавими слідами відбилися згодом у піснях поета. Прийшли побої мачохи, сварки і колотнячі між дітьми — ззеденятами, звірські знущання сільських дяків-п'яниць і сірі дні проведені у голоді і холоді на пасовиску, де нас чужий товар. Вкінці прийшла смерть батька і Тарас став круглим сиротою. „Ходив я тоді — говорять Шевченко у своїх споминах — у сивонькій діравій свитині та в вічно брудній сорочці, а про шапку та про чоботи і спомицу не було ні лігом ні зимою“.

А в иньшому місці каже:

„...А ще до того як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гиллі,
Одно одвісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині, —
Мені здається, що се я,
Що се та молодість моя“.

І дивуватися тільки приходиться, що Тарас не загубив там на пасовиску, пасучи чужі вівці та агнята свого талану, не змарнував тої Божої іскри, як змарнували її сотки може йому подібних пастушків-наймитів. Одначе Тарас не змарнував талану. Не змарнував його тому, бо горіла у його серці велика жадоба знання, покуче бажання вчитися, пізнавати світ і людей. Ся вроджена йому цікавість, жадоба знання веліла йому раз ще у діточих літах шукати залізних стовпів, що підпирають небо, ця сама жадоба знання гнала його потім босовіж, темною ночью у широкий світ на мандрівки шукати людей, що навчилиб його малярства, до якого змалку мав хист і охоту.

„Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили“.

Ріжних людей і ріжних учителів надibuвав він у тій своїй мандрівці. А коли здавалося йому, що найшов людину, яка схоче і зможе його дечого навчити, знову судьба станула поперек його шляху.

Пан Енгельгардт, у якого Тарас був кріпаком, вдобув собі моторного хлопця і забрав до себе на кімнатного козачка. Тарас мав сидіти у передпокою і ждати, поки не покличе його пан і не звелить подати собі люльки. Тяжкі сірі дві нудьги осолоджував він собі тоді українськими піснями та відрисовуванням образів, що вкрашали панські покої. І хоч за цю охоту до рисовання спадали на нього зчаста побої, Шевченко не кьдав свого. В часі подорожий свого пана по ріжних великих містах дальше збирав тайком малюнки і рисував дальше. Вкінці Енгельгардт добачив у козачка справжній малярський талант і в часі побуту у Варшаві віддав його на науку славному маляреви Лямпі, а коли виїхав у Петербург, велів йому вчитись малярства у Ширяєва. Сим разом доля усміхнулася Тарасови. У Петербурзі стрівся він зі земляками Сошенком та Гребіякою, а ці познайомили його зі славним тоді малярем Брюловим і великим московським поетом і учителем царських дітей, Жуковським. Всі вони заопікувалися талановитим кріпаком. Брюлов намалював образ, який пущено на льотерію, а за придбані гроші (2500 рублів) куплено Шевченкови волю дня 22. цвітня 1838 р.

Після викуплення з кріпацтва радий і щасливий, як ніколи, кинувся Шевченко у вир життя і праці. Покинув від проводом Брюлова високу малярську школу, малював і писав вірші. В 1840 році появилася перша книжка його поезій, дорогий кожному Українцеві „Кобзар“. Після того виїхав поет на Україну, де його скрізь щирим серцем витали земляки як народнього співака. Але поетови було невимовно сумно. Сумно й болючо було йому глядіти, як гуляло панство, мукою було дивитися, що рідня його і цілий нарід дальше гнули шню у кріпацькому ярмі і коротали вік у повній безпросвітній темряві. І пост вдарив тоді наче громом своїм словом на тих, „що правдою торгуються“, „людей запрягають в тяжкі ярма“, „продають або у карті програють людей“ і „луплять шкуру зменшого брата“. Він кликав могутнім голосом до них „схаменіться, бо лихо вам буде“, бо „розкуються незабаром заковані люде“. А тоді „потече сто ріками кров у синє море“... Не міг глядіти, як томиться у кріпацтві його варід, бо сам діймаючо відчув на собі весь його тягар.

Ненависть до кріпацтва виссав враз із матернім молоком, тому цілою душею пристав до гуртка тих людей, що змагали до повалення кріпацтва, до економічного і просвітнього двигнення народу і згуртувалися в тій цілі в Києві у товариство, відоме під назвою св. Кирила і Methodія. На сходинах цього гуртка говорено чимало про самоозначення народів, про те, що кождий славянський нарід повинен жити окремих, самостійним політичним життям і не підлягати другому народови, що кождий нарід має право до власного життя. А се, про що говорено на сходинах гуртка, висловлював поет у своїх полумінних поезіях, які йшли з рук до рук, розворушували умий закривали до любови свого ріднього.

Та тут вдарив новий грім. На донос одного студента, Петрова, увязнено всіх членів Кирило - Methodієвого брацтва а враз із ними також Шевченка тимбільше, що у своїх тогочасних поемах „Сон“ і „Кавказ“ виступив проти царів-деспотів, які поневолювали народи. „За складання революційних і у високій мірі сміливих віршів“, замкнено його у Петропавлівській кріпості саме тоді, коли враз із Кулішем і його жінкою (письменницею Ганною Барвінок) ладився виїхати за границю, щоб доповнити й поширити свою освіту. З петропавлівської кріпості заслано його в далекі безсонні країни Сибіру, у безлюдні, непривітні, сумні пустарі, де томився десять літ у тяжких працях і несласяних духових муках.

Простим салдатом тинявся по казаматах в Оренбурзі, Ореській кріпості, над берегами Аральського і Каспійського моря і великою тугою тужив за чудовими, буйними, пишнobarвними степами України.

„Аби хоч крихотку землі
Ізза Дніпра мого святого
Святії вітри принесли...
Тай більш нічого...“ —

молвився він. Ту свою бездонну тугу за Україною впливав нишком-тишком, щоб ніхто не бачив, — бо зборовено йому там писати й рисувати, — у прекрасних думках, повних тихої болючої скарги на мачоху - долю і сумних споминів про дорогу країну. Щойно по десяти літах тюрми і тяжких робіт дозволено йому вернути. Але вернув він вже старцем,

зломаним на тілі і на душі. Перед смертю викупив ще з кріпацтва свою рідню. Хотів ще було побудувати собі хатину над Дніпром, але смерть не дозволила.

Згідно з його бажанням, висловленим у „Заповіті“:

„Як умру, то поховайте
 Мене на могилі,
 Серед степу широкого
 На Україні милій;
 Щоб лани широкополі
 І Дніпро і кручі
 Було видно, було чути,
 Як реве ревучий...“

похоронено його над Дніпром, недалеко Канева, на горі, що зветься тепер Тарасовою. Широко й далеко простягається із гори вид на буйні українські степи. І там лежить Шевченко і вслухується у гомін життя свого народу. Сторожить над його долею. Глядить, як саме бореться о те, о що йому боротися велів, як кривавиться у нерівних, важких змаганнях за свою державу, вільну Україну, а до тих, що зневірюються і устають в бою, кличе словами заохоти: „Борітеся — поборите! Вам Бог помагає, за вас сила, за вас воля і правда свята!“

Яка сила видвигнула Шевченка, бідного панського попихача, бездолного кріпака, нещасного скитальця на сей високий престіл народнього кобзарства? Чи тільки його великий талант? Ні! Великим став Шевченко тому, що був людиною, що глибоко і сильно вмів любити і глибоко ненавидіти. Великим став тому, що в життю йшов простим і ясним шляхом правди:

„Ми просто йшли!
 В нас нема зерна неправди за собою“.

Великим став тому, що вмів відчувати чужу радість і вразливий був на людське горе, що вмів „серцем жити і людей любити“, що вмів впречися власних вигод для щастя загалу. Тому став великим поетом. Великим зробила його та безмежна любов, якою огортав не тільки свій нарід, дорогу Україну, але й всіх бездолних, всіх покривджених, всіх поневолених.

Любов України була провідною зірницею, що присвічувала йому у цілому життю її у цілій його творчості.

„Я так її люблю, мою Україну убогу,
За неї душу погублю“.

Але він любив не лишень буйну, пишну природу України з її вишневими садами, високими тополями, зеленими гаями, любив не тільки широкі степи, високі могили і води Дніпра - Славути; любив він також свій нарід, його мову, його звичаї, його життя і його бувальщину. І сю гарячу любов перелив у свою поезію. У чудових образах виспівав красу рідної країни, до якої ливув тужними думками і споминами з далекої сумної чужини. В інших образах розгортав картки української бувальщини, розкривав високі могили, „свідків слави дідівщини“ її розказував, як то колись „славні Запорожці вмieli панувати“, як то козаки, на байдаках до Туркині їхали в гості „не кишені трусять, а з турецької неволі братів визволяти, слави добувати“, як між ними панувала правдива рівність і братерство, як боролися вони за віру і волю!

Ця сама любов рідного краю й народу веліла йому одначе пераз і землякам сказати гірке слово правди за їх промахи — чи то у бувальщині, чи у сучасному життю. Але не тільки найблизших, рідний нарід, вмів любити Шевченко. Всеогортаючою любовію обіймав він також всіх тих, що терпіли, у злиднях і неволі вік коротали. Тому скрізь обстоював за людську гідність, за особисту волю кожної одиниці. Ця вразливість на людське горе веліла йому ставати до боротьби з усікими кривдниками й говорити їм гіркі слова правди у вічі, не оглядаючись ні на що; вона казала йому уїматися за долею нещасних дівчат, баламучених і кривджених ріжними панпчачами („Наймичка“, „Катерина“); вона веліла йому виступати проти самоволі панів, що знущалися над закріпощеним народом; вона тиснула йому на уста слова острого протесту проти царів - деспотів, що гнобили народи і проливали море крови.

„А дівочих, пролитих нишком серед ночі,
А матірніх гарячих сліз,

А батьківських, старих, кривавих,
 Не ріки — море розлилось
 Огненне море!...

Тому поет кличе: „Слава, слава!
 Хортам і гончим і псарям
 І нашим батюшкам царям!
 Слава!“ („Кавказ“).

Поетична Шевченкова спадщина невелика за те
 пребогата у зміст, у зерна вічної правди, добра і лю-
 бови. Богата вона тому, що скрізь тісно сплетена
 з життям, з життям його власним і цілого українського
 народу. Вірші Шевченка — се не є штучна паперова ро-
 бота не примха, не забавка. Пливають вони гарячими слю-
 замн ллються потоком гіркою сміху, то знову голосного
 нестримного плачу, добуваються з під серця криком
 болю, стогоном розпуки, відаються їдню, бичують
 бичем, палять вогнем. Тому все і на всякого роблять
 таке велике вражіння.

„Ну, щоб здавалося слова!
 Слова та голос, більш нічого!
 А серце бється, ожива, як їх почує.
 Знать от Бога і голос той і ті слова
 Ідуть між люде...“

Вони мають чарівну силу, що до глибини по-
 трясують, зворушують душу і сумління... В Тарасо-
 вій поезії замкнений весь зміст життя українського
 народу; його бувальщина, сучасне, лихоліття і мрії
 про будучину. Тим то Шевченко являється поетом
 щиро народнім. Він виховав цілу суспільність.
 Несвідому масу перетворив у нарід, свідомий своїх
 прав до життя і своєї мети. Ставив перед очі земля-
 кам світлі образи з минувшини, щоби збудити серед
 них любов до цього, що було гарне, високе у нашій
 бувальщині, любов до свободи й тугу за власним
 державним життям. Виводив у червоних жупанах
 козацьку громаду з гетьманами і бунчуками й роз-
 казував, чому „слава козацькая на всім світі стала“.

„Було колись: на Україні
 Ревіли гармати,
 Було колись: Запорожці
 Вміли панувати.
 Панували, добували
 І слави і волі...“

Малюючи знову темні картини сучасного йому побуту й сучасного лихоліття, як ось:

„...У тім раю
Латану свитину з каліки здіймають,
З шкурою здіймають, бо нічим обути
Панят недорослих. А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо оддають...
А онде під тивом
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю

На панщині жве...“ — поет цілою силою
вдарив на причини цього лихоліття, кріпацтво і цар-
ський уряд, і вчив земляків, що „на те лихо й в, щоб
з тим лихом битись“, що треба з ним битись, що
треба раз „розкутися“, „пирвати кайдани“.

Іншим разом пророчия віщим духом ливув
у будуччину свого народу і давав йому вказівки,
яким шляхом має йти у дальшому життю і розвою,
щоби добути волю і долю.

І тих вказівок держаться український нарід
і певно й рішучо йде шляхом, яким веде його Шев-
ченко. Він навчився вже від свого поета, що

„Нема на світі другої України,
Немає другого Дніпра“,

навчився вже, що не вільно цуратися свого,

„Бо хто матір забуває,
Того Бог карає“.

Він знає вже, що не вільно „гнилою колодою по
світі тинятись“, не вільно „спати на волі“, він знає
зже, що тільки:

„В своїй хаті своя правда і сила і воля“.

Український нарід бачить наглядно, що неодно
сповнилося, що своїм пророчим духом передсказував
Тарас. Бачить, що „розкулися заковані люди“, впало
швидко по смерті Шевченка кріпацтво, захитане
немало й ударами його могутнього слова, що пова-
лений вже царат, що не стало вже „нових Фараонів“,
кесарів - людодів, тому вірить словам поета, що

„встане Україна“ і що для неї „світ ясний, невечерній тихенько засяє...“

Тому, хоч нависли темні хмари хвилево над виднокругом нашого народнього життя, хоч сумно скиглить чайка, літаючи над водами Дніпра, — не опускаєти нам рук, не гнути карку. Український нарід, що здержував своїми грудьми у давну давнину навалу диких степових орд: Хазарів, Печенігів, Половців, Татар і Турків, що не дав себе винародовити ані виселити сусідам, які тужним оком споглядали на його багаті землі, виявив тільки терпелювості, тільки відпорної сили протягом довгих століть, що сміло можна глядіти у його будучину! Ніяка сила не зможе вже здержати його у його стремліннях до свободного життя на прадідній землі.

„Встане воля, встане правда“ — сказав безсмертний Тарас, що у найтяжших хвилинах свого життя не зневірювався, не тратив надії на краю долі. І український нарід мусить жити тією надією, тією вірою, тією певністю.

Адже не даром зрошені широкі простори українських земель „морем сліз і крові“, не даром засіялися наші степи свіжими високими могилами молодих, смілих борців - героїв, що хотіли „тую червону калину підійняти“. Розвіються хмари, що нависли над українською землею.

„Підуть корови на діброви,
Вийдуть дівчата воду брать,
Вигляне сонце...“, а з дорогоцінного посіву зійде на українських землях чудовий цвіт — цвіт волі. Тоді настане та щаслива днина, яка вбачалась у снах і мріях Тарасові:

„Між горами старий Дніпро,
Красується, любитьсь на всю Україну;
А понад ним зеленіють
Широкії села;
А у селах, у веселих
І люди веселі...“